

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

Nr. 44

Plainer Zsuzsa

**CONTROLUL PRESEI LOCALE
ORĂDENE ÎN PRIMII ANI
AI SISTEMULUI CEAUȘIST**

Descriere generală și aspecte minoritare

INSTITUTUL PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2012

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 44:

Autor: Plainer Zsuzsa

Titlu: *Controlul presei locale orădene în primii ani ai sistemului ceaușist. Descriere generală și aspecte minoritare*

■ Coordonator serie: Iulia Hossu, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2012

ISSN 1844 – 5489

www.ispmn.gov.ro

■ Corectură text: Simona Chiorean

■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér

■ Tehnoredactare: Sütő Ferenc – TIPOTEKA LABS

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

■ Plainer Zsuzsa este antropolog cultural, cercetător ISPMN, având experiență relevantă de cercetare în domeniul antropologiei etnicității și cenzurii socialiste.
E-mail: pzsuzsa_2000@yahoo.com.

■ Plainer Zsuzsa is cultural anthropologist, works as researcher, at the RIRNM (ISPMN), having main research interests in anthropology of ethnicity, state-socialist censorship.
E-mail: pzsuzsa_2000@yahoo.com.

Rezumat

■ Lucrarea de față își propune analiza cenzurii presei din primii ani ai sistemului ceaușist. Prin descrierea DGPT-ului, (Direcția Generală de Presă și Tipărituri), sunt prezentate cele mai importante tehnici de control, precum și fragilitatea sistemică, caracteristică acestei instanțe, care a predominat anii 1960 și 1970. Aspectele etnice, minoritare ale cenzurii sunt de asemenea importante pentru lucrarea de față: prin compararea controlului a două cotidiane locale orădene, vor fi relevate eventualele asemănări și diferențe între cenzura presei minoritare și a celei majoritare.

Abstract

■ Controlling daily newspapers in the first years of Ceaușescu's rule is a subject for this paper. Through describing the GDPP (The General Directorate for Press and Printing, DGPT), institution of censorship in the 1960ies and 1970ies, important techniques of control and its systemic fragility are revealed. Ethnicizing censorship, presenting its minority aspects is the second aim in this study: comparing a control of the two (Romanian and Hungarian) daily newspapers in Oradea, similarities and differences in majority and minority censoring are to be highlighted.

Cuprins

Repere pentru o analiză a cenzurii	■	6
Contextul general al cenzurii	■	8
1. „Munca ideologică”	■	8
2. Complexitatea mecanismelor de control	■	8
Presă locală în anii 1960: rolul său ideologic și temele cele mai importante	■	11
Etapele activității de control	■	13
Intervenții și tipuri de intervenții	■	16
Tipuri de intervenții locale	■	16
Intervenții nejustificate sau greșite	■	19
Concluzii	■	20
ANEXE	■	21
BIBLOGRAFIE	■	28

CONTROLUL PRESEI LOCALE ORĂDENE ÎN PRIMII ANI AI SISTEMULUI CEAUȘIST

Descriere generală și aspecte minoritare¹

■ Deși elitele culturale și consumatorii de cultură din România lui Ceaușescu au o cunoaștere comună despre existența cenzurii, istoria ei a rămas încă incompletă până în zilele noastre. Astfel, lucrarea de față, care dorește să contribuie la acest proiect, analizează câteva aspecte ale Direcției Generale pentru Presă și Tipărituri, cea mai longevivă instanță de control a culturii și a sferei publice a socialismului de stat românesc². Subiectul propriu-zis, analiza controlului cotidienei, așa cum se manifestă el în materialele de arhivă și interviuri, are trei scopuri: revelarea mecanismelor de control, modul în care a fost efectuată cenzura presei, plasarea acestor tehnici și strategii într-o lume mai complexă a puterii comuniste respectiv identificare asemănărilor și diferențelor între controlul presei majoritare și minoritare (maghiare) din Oradea.

Primele două scopuri (descrierea mecanismelor și plasarea cenzurii într-o matrice a instituțiilor) sunt strâns legate în următoarele capitole. Deși trecerea în revistă a tuturor aspectelor, care contribuie la complexitatea controlului din România lui Ceaușescu este incompletă, ea contribuie substanțial la creionarea naturii instanței de control. Rolul partidului în procesele de cenzură relevă destul de clar caracterul subordonat al Direcției Generale pentru Presă și Tipărituri (Kiss, manuscris), aceasta din urmă fiind responsabilă doar pentru efectuarea controlului dar nu și pentru inventarea ideologiilor constrângătoare și a sancțiunilor rafinate; DGPT a fost o mașinărie puternică, dar mecanică în același timp. Astfel, scopul analizei noastre nu poate fi o descriere rafinată a modului în care un sistem comunist a controlat cetățenii, ci doar o prezentare a unei piese ce i-a aparținut, DGPT. Al doilea pilon al cercetării, etnicizarea cenzurii, pornește de la ideea victimizării minoritare maghiare, elita căreia, sau cel puțin o parte a ei, era convinsă de existența unei represiuni totale din partea sistemului comunist din România. Deși astfel de abordări au un nucleu puternic de adevăr, care vede – pe bună dreptate – politica minoritară ceaușistă ca una asimilaționistă, scopul lucrării de față este nuanțarea acestui fenomen.

1 Această lucrare a fost realizată cu sprijinul unei burse NECSOC oferită de Colegiul Noua Europă în parteneriat cu Universitatea din București în cadrul proiectului DOCSOC - Excelență, inovație și interdisciplinaritate în studiile doctorale și postdoctorale în sociologie, contract POSDRU/21/1.5/G/27059, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Am fost bursieră NECSOC (Colegiul Noua Europă și Universitatea din București) în martie-iulie 2011.

2 DGPT, adică Direcția Generală de Presă și Tipărituri, cea mai importantă instanță ideologică de control din perioada comunistă, era subordonată Ministerului Artelor și Informațiilor, apoi, din 1949 până în 1977, direct Consiliului de Miniștri. Cele mai importante preocupări ale instituției au fost stipulate încă în 1949, acestea fiind completate în anii 1950, prin Ordonanța 267 din 1954, aceasta fiind o referință pentru deceniile următoare în privința funcționării controlului producției culturale și a sferei publice (Kiss, manuscris). În 1977, Direcția a fost desființată, rolul ei fiind preluat de Comitetul de Cultură și a Educației Socialiste.

Repere pentru o analiză a cenzurii

■ În pofida creșterii interesului asupra cercetării controlului culturii și a vieții publice din România lui Ceaușescu, literatura de specialitate publicată în țară³ – cu excepția unui singur text, încă nepublicat (Kiss, manuscris) – este departe de a folosi un cadru teoretic solid și bine construit cu aspecte bine definite ale analizei (Petcu 1999, Petcu ed. 2005, Györffy 2009, Marino 2000 etc.) iar în anumite cazuri, colectarea materialului arhivat pare a fi puțin sistematică; Ion Zainea, de exemplu, în studiul său despre DGPT Oradea selectează anumite intervenții ale cenzorilor fără a releva metodele de eșantionare folosite sau criteriile selecției (Zainea în Petcu ed. 2005). Trebuie menționat, pe de altă parte, că investigațiile despre controlul sferei publice pot fi îngreunate de lipsa cercetărilor de bază, care ar oferi o descriere meticuloasă a tuturor evenimentelor importante din istoria cenzurii și în mod special de prezervarea haotică a documentelor despre cenzură, în special a acelor din anii 1980.

Totuși, pot fi depistate anumite direcții de orientare în materialele publicate pe această temă în România. Astfel, prima categorie este cea a memoriilor, a jurnalelor, a interviurilor, a manifestărilor personale ale membrilor elitei minoritare și majoritare din România (Domokos 2004, Gáll 1995, Gáll 2003, Vianu 1998); în pofida lipsei cadrului teoretic, aceste narrative sunt extrem de prețioase în înțelegerea tehnicilor de eludare ale cenzurii, adică în reproducerea duplicității (Kligman 1998) – a poziției simultane în și din afara sistemului politic.

Volumele de colecționare a documentelor ar intra în categoria a doua a cercetărilor; aceste publicații fiind colecționări ale rapoartelor, minutelor, intervențiilor instanțelor de control fără a adăuga o analiză teoretică la aceste arhivări și colecții (de exemplu Malița ed. 2006).

A treia mare categorie ar fi aceea a descrierii cadrului general (național) al cenzurii, fără a accentua latura minoritară a acestuia (Petcu 1999, Marino 2000, Kiss manuscris). Al patrulea grup este reprezentat de studiile și cărțile, care – într-o oarecare măsură – se axează asupra fenomenului de etnicizare a cenzurii (în mod implicit vezi Györffy 2009, în mod explicit Lázok în Olti-Gidó ed. 2009 sau Cseke în Petcu ed. 2005).

Perspectiva mea asupra cenzurii se bazează pe două elemente: natura sistemului de control și aspectele sale minoritare; astfel, materialele de arhive și interviurile mele realizate în 2009 și 2010⁴ (pentru descrierea anilor 1960) se înscriu în seria cercetărilor preocupate de latura etnică-minoritară a mecanismelor de control. Pentru a revela specificul abordării mele, iată o scurtă trecere în revistă a studiilor similare. În analiza lui Györffy Gábor (Györffy, 2009), materialul empiric este alcătuit în exclusivitate din exemplele instituțiilor minoritare, fără a specifica modul în care mecanismele descrise ale cenzurii se raportează la cadrul general, național al controlului: oare materialul empiric minoritar se referă doar la aspectele minoritare ale cenzurii sau el reflectă în același timp și caracteristicile cenzurii culturii românești? O lipsă de transparență oarecum similară apare în studiul semnat de Cseke Péter (vezi Cseke în Petcu ed. 2005), în care autorul ne vorbește despre situația specifică a câmpului cultural minoritar, presupunând existența unor forme de control specific minoritare cu toate că acest specific nu este creionat printr-o comparație cu formele de control românesc și câmpul cultural majoritar. În studiul său, Klára Lázok (Lázok în Olti-Gidó ed. 2009) realizează o comparație dintre controlul cărților maghiare și române pentru a afla dacă există o oarecare specificitate a temelor minoritare cenzurate, însă această comparație dintre controlul sferei publice minoritare și majoritare nu se bazează pe o analiză sistematică a producției culturale: astfel nu sunt colectate toate intervențiile posibile făcute în manuscrisele maghiare și românești, lipsește clasificarea acestora și comparația celor două baze de date.

Totuși, studiul de față are un punct de plecare asemănător studiului Klárei Lázok. Ea preia ideea de comparare a controlului sferei culturale minoritare cu cea majoritară, pentru a accentua cadrul instituțional și politic comun pentru cele două în anii 1960, respectiv pentru a nu trata într-un mod prestabilit condiția majoritară și cea minoritară. Pe de altă parte, lucrarea de față dorește o colectare și interpretare sistemică a intervențiilor și a mecanismelor puterii: comparația dintre controlul minoritar și majoritar al

3 Din literatura anglo-saxoană a cenzurii, mi-a fost de folos un *working paper* al lui Jane Leftwitch – Curry.

4 În realizarea studiului de față am folosit două interviuri proprii: unul cu o ziaristă, B., care din anii 1950 până în prezent a lucrat la cotidianul maghiar din Oradea, celălalt cu Z., fost redactor la cotidianul maghiar central în anii 1960, 1970, 1980. Numărul redus al intervievaților se explică prin emigrarea celorlalți ziariști maghiari și dezorientarea jurnaliștilor actuali români în a-mi sugera foști colegi din cotidianul *Crișana*.

presei, de exemplu, se va realiza prin confruntarea tuturor intervențiilor făcute de DGPT pe același tip de materiale (cotidiene locale) în decursul unei perioade bine conturate.

Alegerea temei de față (intervențiile DGPT Oradea asupra cotidienele locale, de exemplu, în cazul Oradei *Crișana* și *Fáklya*) se explică prin mai multe motive. Dările de seamă și rapoartele DGPT din anii 1960-1970 reprezintă un corpus bogat și complet din fondurile Arhivei Județene Bihor, ele reflectând perioada cea mai bine documentată a istoriei cenzurii locale orădene. Dincolo de acest motiv pragmatic, alegerea perioadei și a conținutului au avut motive aparte: deceniile sus-menționate reprezintă anii de „glorie” ai Direcției: față de anii 1950, caracterizați prin conturarea cadrului instituțional al DGPT, deceniile 1960-1970 – conform documentelor și rezultatelor manuscrisului lui Ágnes Kiss – reprezintă perioada în care instituția a dispus de o structură amplă (centrul din București și filialele locale) și relativ stabilă, respectiv o activitate din ce în ce mai laborioasă. Pe de altă parte, față de anii dintre 1977-1989, această perioadă pare a fi cea mai bine documentată; după desființarea DGPT, instanțele cenzurii au fost încorporate instituțiilor culturale, iar documentele formale despre mecanismul controlului sunt greu de găsit și accesat. Presa locală ca subiect al analizei are și ea motivele sale: dincolo de cenzura exercitată asupra revistei literare *Familia*, cele două cotidiene reprezentau activitatea cea mai importantă a filialei locale DGPT. Cu toate că urmărirea conținuturilor interzise în revista culturală reprezenta o problemă mult mai amplă pentru cenzori (despre dezbaterile asupra revistei vezi de exemplu AN-DJBH, fond DGPT, dosar 3/1968) decât controlul cotidienele locale, în afara unor trimiteri, menite de a sublinia câteva aspecte generale ale cenzurii, am renunțat la analiza *Familiei* în lipsa existenței unui omolog minoritar local.

Înainte de abordarea temei propriu-zise, câteva cuvinte despre „terenul” cercetării. Colectivul din Oradea a fost alcătuit din patru membri, Teodor Copil, șeful colectivului, Emilia Bölönyi, Andrei Opriș și Vasile Nagyar, plecat în 1970 și înlocuit de Ioan Lenghel. Colectivul este responsabil pentru controlul următoarelor publicații și materiale: revista culturală *Familia*, cotidienele locale, *Crișana* și *Fáklya*, organele oficiale ale comitetului județean de partid din 1968, producția editorială locală (broșuri editate la Casa Creației Populare, la Consiliul Agricol, controlul muzeului local, emisiunii de radio, materiale de import-export. Conform Ordinului 113/1966, controlul revistelor literare, astfel, controlul revistei *Familia* este efectuat de colectivele locale, care lucau individual la aceste materiale. Însă, această activitate era una dificilă pentru cenzorii din Oradea, conform unor serie de documente:

„Tovarășul Opriș Andrei trebuie să depună un efort mai susținut pentru pregătirea sa privind problemele de lectură, spre a putea fi de ajutor mai mare rezolvării revistei *Familia*. I se cere în acelaș timp să ridice la discuții cu resp. și împuterniciții și anumiți împuterniciți anumite neclarități, pe care le ridică poezia contemporană, unele probleme ținând de creația literară.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967, p. 8)

Sau

„Revista *Familia*, care e studiată și la Comitetul regional, are totuși niște scăpări.” (ibidem, p. 13)

Sau

„Este unanim recunoscut că domeniul cel mai vast, mai greu și mai dificil, aș spune, prin problematica pe care o ridică, și prin greutățile de ordin organizatoric, este revista *Familia*.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 12/1968, p. 8).

Conform celor menționate mai sus, capitolele următoare vor prezenta câteva aspecte referitoare la problema controlului revistei culturale.

Contextul general al cenzurii

1. „Munca ideologică”

Înainte de a înțelege demersul controlului culturii și cel exercitat asupra sferei publice, ar fi importantă plasarea acestuia în contextul mai larg, socio-politic al României lui Ceaușescu. Conform unor documente de bază (materialele congreselor din perioada 1965-1977), în pofida „deschiderii către Occident” și existenței unei bunăstări economice relative, controlul simbolic-ideologic avea un sistem bine codificat încă din primii ani ai sistemului ceaușist.

În întreaga perioadă analizată, „munca ideologică”, cu alte cuvinte, procesul de „socializare ideologică” era strâns legat de propagarea viziunii „ortodoxe” a liniei partidului, care are loc în mai multe site-uri socio-politice: instituțiile de învățământ ideologic, presa și radioteleviziunea, arta și literatura (Congresul al IX-lea, 1965). Prima locație a propagandei și a controlului o reprezentau școlile, respectiv seminarile de partid pentru adulți. În perioada examinată, munca ideologică, organizată cu participarea a peste 40.000 de lectori și propagandiști, „atrage” 240.000 de intelectuali; UTM, organizația de tineret a partidului se ocupa de învățământul politic al membrilor săi, școlile și universitățile aveau în programă discipline ca economia politică, materialismul dialectic, socialism științific, construcție economică (ibidem). Presa scrisă și radioteleviziunea, alte domenii ale propagandei și controlului, sunt – conform documentelor de bază – instrumente subordonate liniei ideologice oficiale:

„Pe viitor cea mai de seamă îndatorire a presei, preocuparea ei centrală trebuie să fie reflectarea politicii interne și externe a partidului, a muncii eroice a poporului nostru pentru construirea noii orînduirii. [...] Presa trebuie să practice sistematic în paginile ei largi schimburi de opinii în problemele activității de partid, de construcție de stat, economice, cultural-educative, ca și alte probleme de interes obștesc.” (Congresul al IX-lea al PCR, 1965:93)

„Radioul și televiziunea au importante sarcini în răspîndirea politicii partidului în mase, în educarea acestora în spiritul patriotismului și al internaționalismului socialist, în promovarea valorilor culturii noastre naționale și a culturii universale. Radioteleviziunea trebuie să realizeze o continuă îmbogățire calitativă a emisiunilor, o mai mare varietate a temelor care să îmbrățișeze toate aspectele vieții sociale precum și a mijloacelor de prezentare. Ea trebuie să manifeste o exigență sporită în alcătuirea programelor [acestea] adîncindu-și contribuția la lărgirea orizontului politic și cultural al maselor.” (ibidem: 94)

Al treilea teritoriu al muncii ideologice îl constituia arta și literatura, care – asemănător mass-mediei – trebuiau să fie subordonate propagandei partidului.

„Scriitorii și artiștii plastici, compozitorii, arhitecții, oamenii de teatru și cinematografie, criticii vîrstnici și tineri, fără deosebiri de naționalitate sunt participanți activ alături de întregul popor la operele de construcție a societății socialiste. [...] Creatorii de artă ai societății socialiste trebuie să se identifice cu aspirațiile celor ce muncesc, să slujească țelul măreț al făuririi unei vieți tot mai fericite pentru întregul popor.” (ibidem: 95)

2. Complexitatea mecanismelor de control

Privind dintr-o perspectivă mai largă, controlul cotidianelor (asemănător întregului sistem al cenzurii) devine o activitate complexă, nuanțată iar în continuare vom menționa câteva aspecte din acest „complex”. Fragmentul de mai jos relevă cele spuse anterior despre mecanismele ample ale cenzurii: înainte de filtrul oficial, toate materialele date publicării au trecut prin mai multe „mâini”. Conform acestui mecanism, instituția cenzurii nu era altceva, decât un element din această matrice a puterii de control.

„Cenzura, de fapt, era ultima verigă din acest lanț. Prima dată era redactorul rubricii, care se mai sfătuia cu redactorul-șef, dacă e posibilă publicarea materialului sau nu, apoi era capul limpede, care corecta șpaltul, apoi venea cenzorul. De regulă nu am răspuns noi, dacă s-a ivit orice problemă, răspundea redactorul-șef. Iată un exemplu, suplimentul de literatură era redactat de el, de redactorul-șef, care știa ce merge și ce nu.” (Z. fost ziarist la cotidianul central maghiar)

Ținând cont de această complexitate, putem înțelege mecanismele mai ample ale cenzurii: în afară de DGPT exista și o altă instanță, de fapt mult mai complexă, responsabilă de control, și anume partidul, cu organizațiile sale centrale și locale. Astfel, în urmărirea liniei ideologice oficiale, DGPT nu avea decât un rol secundar, de verificare, de depistare, în timp ce ideologia „corectă”, precum și „orientarea” ideologică a membrilor sferei culturale și publice, era realizată de activiștii de partid, care acționau ca un fel de „pre-cenzură” în acest univers al puterii. Astfel, putem spune că selectarea temelor pentru apariția în sfera publică era realizată de organele de partid, deși controlul propriu-zis al textului era efectuat de DGPT:

„Când era ceva campanie, de semănat, seceriș sau altceva, trebuia să ne ducem la județ, adică nu noi, doar redactorii-șefi, noi nu am fost invitați.” (B., fostă ziaristă orădeană)

„Era activistul de partid, Koppándi, care din anii 1970 până la sfârșit a fost responsabil pentru presa maghiară. El a venit la ședințe, a spus ce a avut de spus, adică ce trebuie făcut, dar de multe ori a dat telefon la redactorul-șef să-i atragă atenția asupra anumitor teme. Dar, dacă îmi aduc bine aminte, redactorii-șefi mergeau și ei personal la Ceaușescu, aveau ședințe cu el din două în două săptămâni, despre temele actuale.” (Z., fost ziarist la cotidianul maghiar central).

Mai mult, decât atât, restricțiile privind conținutul ziarelor, accesul la informațiile oficiale sau interdicțiile aplicate ziaristilor nu rezultau doar din impunerea liniei ideologice oficiale sau intervențiile efectuate pe șpalturile din tipografie, ci (implicit) și din relațiile personale între ziaristi și membri de partid. Fragmentele de mai jos relatează două „întâlniri” cu ziaristii și birocrăția de partid.

„Am avut ședință în fiecare zi, L.L. era redactorul-șef, nu se pricepea la nimic, el fiind numit de partid, dar era un om cu bun simț și a delegat munca altora: secretarului redacției și altor locuitori; el s-a dus acasă. În fiecare zi era o temă, primită de la organizația județeană de partid, o temă, despre care trebuia scris editorialul. Organele de partid preferau să anunțe redacția *Crișana* despre tema editorialului, au cam uitat de noi [despre redacția maghiară]. Apoi, când I.F. a devenit redactor-șef am aflat mai ușor despre tema zilei, deoarece fratele său a lucrat la Comitetul de Presă al Partidului la București. El l-a sunat pe fratele său acolo, să afle despre ce s-a discutat în ziua respectivă și așa aflăm și noi tematica editorialului.” (B., ziaristă la cotidianul maghiar)

„Era ziua cadrelor didactice la teatru⁵, unde a participat și tovarășul de partid, care și-a început discursul de la Adam și Eva, după care, cu greu, a ajuns în sfârșit la cadrele didactice. Eu nu știam, nu mi s-a zis că trebuie notat în întregime discursul lui, așa că am notat doar ce spunea el despre cadrele didactice. A doua zi m-a chemat la el și a urlat la mine: unde e cuvântarea mea? Și bătea cu palma în masă și urla încontinuu: unde e cuvântarea mea? Păi, i-am arătat, e acolo, că avea o copie a numărului de ziar, și presupun că cineva i-a tradus articolul cu pricina, și i-am arătat paragraful corespunzător, unde au apărut cele spuse de el, dar – i-am spus - nu știam că trebuie citat mai mult din ea, așa, cred, cum erau citate și cuvântările lui Ceaușescu, cu aliniat noi, cu subtitlu. Redactorul adjunct a venit cu mine, și ne era teamă că va fi scandal mare, dar nu a fost chiar așa de mare. Bine, am fost sancționată, mi s-au oprit banii pentru articol și mi s-a

5 Articolul despre un astfel de eveniment apare și în anexe.

redus categoria de salarizare cu două grade pentru două săptămâni, și atunci m-am decis, dacă mai apare vreodată o cuvântare, eu o voi nota în întregime. După acest episod a venit secretarul șef (de partid) la fabrica de confecții. Atunci m-am decis, eu nu-mi bat capul și voi cere discursul direct de la el; nu făceam nici notițe. Ei bine, după ce s-a terminat cuvântarea, m-am dus la el și l-am rugat să-mi dea discursul, însă el m-a întrebat, pentru ce îmi trebuie, nu mi-am făcut notițe? Păi, ziceam, să zic și eu ceva, notițele nu sunt la fel de bune ca originalul. Atunci s-a întors, că era în drum spre sala în care se făcea marele ospăț, s-a întors și mi-a zis: nouă nu ne prea plac ziaristii. Atunci m-am speriat tare, ce mă fac, dacă nu-mi dă cuvântarea? Dar, la sfârșit mi-a dat-o totuși, văzând insistența mea. Înainte să ajungă în sala, unde era masa pusă (unde nu am fost invitată, dar nici nu aș fi vrut să particip), mi-a zis, bine, să vin a doua zi la secretariatul tehnic al partidului pentru cuvântare și s-o cer de la angajații care lucrează acolo. M-am dus și am cerut discursul, după care l-am pus pe masa redactorului, spunând: aici aveți întregul discurs, vă rog să-l traduceți și să publicați din el cât credeți că e bine, eu nu mai vreau să pățesc cu am pățit data trecută." (B., ziaristă maghiară din Oradea)

A doua trăsătură importantă a cenzurii constă în caracterul său opac: conform interviurilor realizate, acest mecanism era vizibil pentru responsabilul de număr sau redactori, el fiind ascuns celorlalți, care pe moment nu dețineau poziții importante în editarea unui număr de ziar:

„Cenzorii din București aveau un birou separat în Casa Scânteii, acolo, le-a adus curierul șpalturile parcurse deja de redactorul de serviciu. Dacă era o chestie mai specială, au anunțat redactorul-șef sau alți redactori. Bine, așteptările nu erau spuse înainte: atunci, când s-a interzis schimbarea denumirilor în maghiară, nu am aflat, decât a doua zi dimineața, că pe prima pagină era o hartă cu numele orașelor. Și noi atunci am văzut, a doua zi, că toate numele sunt în română. Atunci s-a întâmplat, înainte cu o zi că a venit responsabilul de la CC și a schimbat aproape tot ziarul deja gata făcut și corectat." (Z., fost ziarist la cotidianul central maghiar)

Afinitatea sistemului pentru mecanisme mai rafinate asigură de fapt continuitatea controlului și după desființarea Direcției Generale pentru Presă și Tipărituri. Fragmentul de mai jos ne arată supraviețuirea acelor tehnici fine, invizibile, prin care s-a continuat menținerea controlului sferei publice după 1977:

„Cenzura nu a dispărut după 1977, structura s-a schimbat doar: cenzorii anilor 1960-1970 au fost transferați la ziare. Bine, nu toți, unii au început o viață nouă, alții au rămas. Cenzorul la noi, de exemplu, era un băiat din Oradea, care, după 1977 a fost repartizat ca redactor la noi, cu el am fost în același birou, ne-am înțeles bine. Faptul că a început să lucreze acolo, era un bine pentru redactorul-șef, care, astfel, și-a făcut rost de un om din interior. Dar prima dată, R. a fost și el „încercat”, redactorul-șef i-a zis așa: vedeți, rolul dvs. nu se va modifica, dvs. veți veni ca înainte, dar mai târziu, decât ceilalți, și vă uitați peste materialele scrise, și îmi spuneți problemele mai importante înainte de ședința de la ora 1. Și așa a fost, R. s-a dus la Szilágyi, și i-a raportat ce a găsit. Bine, Szilágyi nu ne-a spus așa direct, la ședință, dar la un moment dat a întrebat despre cifre, despre teme din industrie și agricultură, de ce aceste teme, de ce tocmai astfel de cifre, a sugerat că ar trebui mai concret. După trei luni, R. a devenit redactor adevărat, a lucrat și el ca responsabil politic, adică un fel de redactor pentru o săptămână." (Z., fost ziarist la cotidianul central maghiar)

Presa locală în anii 1960: rolul său ideologic și temele cele mai importante

■ Într-unul din rapoartele semestriale asupra activității colectivului local din Oradea există o descriere despre cele două cotidiane locale orădene, cu referiri la temele cele mai importante ale anilor 1960:

„Domeniul principal de care se ocupă cu precădere cele două ziare este cel economic și în primul rând sarcinile actuale în industrie și agricultură. Datorită faptului că în regiune avem un număr însemnat de întreprinderi de interes republican, ziarele dezbat diverse aspecte legate de buna desfășurare a producției și a muncii etc. Pe tema organizării științifice a producției au apărut numeroase articole care vizau diferite întreprinderi din diferite regiuni industriale: grea, ușoară, precum și din industria locală.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967, p. 30).

Astfel, cele două ziare se caracterizează prin preocuparea lor față de următoarele teme:

- planificarea operativă (a producției),
- folosirea eficientă a capacităților de producție,
- extinderea metodelor moderne de muncă,
- aplicarea cercetărilor științifice de organizare a producției,
- formarea colectivelor de muncă,
- importanța economisirii materialelor,
- hotărârea CC al PCR cu privire la reglementarea timpului de muncă: folosirea cât mai eficientă a muncii,
- investiții: desfășurarea lucrărilor pe diferite șantiere, realizările și deficiențele ivite, scoțând în evidență cauzele unor rămăneri în urmă,
- industria locală: planificarea producției, creșterea productivității muncii, reducerea prețului de cost,
- materii mobilizatoare pentru accelerarea lucrărilor agricole,
- în urma sarcinilor trasate de partid lucrătorilor din comerț, redacțiile s-au preocupat de activitatea mai multor unități comerciale, scoțând în evidență unele aspecte negative în aprovizionarea și deservirea populației (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967, p. 30-32).

Enumerarea de mai sus ne arată că – teoretic – rolul mass-mediei este – în conformitate cu documentele de la congres – oglindirea realizărilor importante ale industriei și agriculturii, precum și a liniei oficiale ideologice, impusă de partid. Însă, o analiză mai atentă a conținuturilor din ziar, ne relevă existența unei duplicități, în ceea ce privește tematica acestor publicații: în Anexa 1 am realizat o descriere a articolelor din cele două cotidiane orădene în anul 1969. Pentru a ajunge la concluzii mai bine întemeiate, baza mea de date este rezultatul unei selecții dintr-un număr mai mare de ziare citite (începând cu anul 1966 și încheind parcurgerea numerelor cu edițiile din 1974) iar în construirea ei am urmărit două condiții: pe lângă compararea cotidienele, am încercat descrierea articolelor păstrând structura originală, repartizarea materialelor pe pagini. Totodată am încercat descrierea tuturor articolelor (române și maghiare) care au apărut în decursul unei săptămâni întregi. Păstrarea acestei structuri a cotidienelelor se baza pe principiile generale de editare a acestora: plasarea pe pagini relevă importanța unui articol, iar unitatea de săptămână ne ajută la identificarea tuturor rubricilor importante dintr-un cotidian. Importanța unei astfel de enumerări, a tematicilor mai frecvente din cotidiane, are o justificare specifică pentru demersul analizei noastre. Din fragmentele de mai sus devine clar că în a doua jumătate a anilor 1960, înseși linia ideologică oficială a lăsat o nișă pentru exprimarea (relativ) liberă a anumitelor neajunsuri și supărări. Pe lângă această nișă, ziariștii acestei perioade foloseau câteva tehnici pentru a „îmblânzi” implementarea ideologiei oficiale. Această nișă (asigurată) dintre temele permise, și libertatea relativă, respectiv strategiile de familiarizare a discursului s-a realizat prin următoarele mijloace:

- tratarea (relativ) deschisă a temelor descrise în documentele de partid: repartizarea cadrelor didactice, munca de pedagog, etc. Într-o anchetă cu acei proaspeți absolvenți de facultate, care urmau să se angajeze în zone rurale, unul chiar afirmă: „Nu fug de la sat, dar dacă aș avea ocazia, aș fugi.” (Anexa nr. 1, *Fáklya*, 3 iulie/1968 p. 2). De asemenea, într-un reportaj despre probleme tinerilor din Sântimreu, este prezentată neînțelegerea părinților din localitate, deoarece copiii lor le este interzisă participarea la balurile locale, la inițierea secretarei locale de UTC. Din replicile

revoltate ale părinților – prezentate în ziar – reiese că situația li se pare injustă, deoarece tinerilor din Hodiș li se permite participarea la astfel de evenimente. În articolul sus-menționat (pe lângă prezentarea părerilor și argumentelor diferite) se oferă și o descriere a școlii, unde are loc o întâlnire, se creionează și niște mini-portrete ale participanților etc. (*Fáklya*, 6. iulie/1968, p. 2). Într-o altă anchetă a cotidianului maghiar, cadrele didactice sunt întrebate dacă – după părerea lor – pedagogii ar servi ca model pentru generațiile tinere; unii intervievați dau chiar un răspuns negativ la această întrebare (*Fáklya*, 3 iulie/1968, p. 2). În această categorie se înscriu și temele de interes social, care – în pofida tonalității moralizatoare, vorbeau, totuși, despre problemele cotidiene ale „oamenilor de rând”. Un astfel de exemplu este cel întâlnit în cotidianul *Crișana*, care primește o scrisoare deschisă de la o cititoare, care are doi copii, aceștia fiind părăsiți de tatăl lor. În urma acestei scrisori, ziaristii se deplasează în localitatea Tulcea, pentru discuții cu tatăl, care „nu și recunoaște vina”. În concluzie se specifică: „Fiind și membru de partid, așteptăm ca organizația de partid din Tulcea să analizeze cazul și să ne comunice părerea comuniștilor despre tatăl fugar.” (*Crișana*, 9 ianuarie 1968, p. 3)

- o „valoare de adevăr”, o oarecare credibilitate a cotidienei locale era oferită de faptul că acestea – prin natura lor – se angajau în furnizarea informațiilor de interes public. Aceste informații erau de mai multe feluri, începând de la programele TV și radio, evenimente culturale, știri sportive, sfaturi juridice, până la prezentarea noilor produse de consum realizate de industria locală (vezi de exemplu prezentarea noii fabrici de la Marghita: cum arată, ce va produce, interviu cu angajații, Anexa 1)
- o temă importantă a cotidienei în a doua jumătate a anilor 1960, era „dezvăluirea” lipsurilor și neajunsurilor care îngreunau deservirea populației. Această temă, care se afla în concordanță cu linia ideologică oficială (vezi de exemplu, documentele de congresele PCR, 1965), atribuia o oarecare „credibilitate” ziarelor, reprezentând o temă de interes pentru cititori. Repartizarea necorespunzătoare a resurselor în industrie și agricultură este o „variantă” a acestei teme, des întâlnită în cotidiene: „Notăm și o doleanță justificată a cooperativelor. Secția de drumuri naționale să treacă la destuparea canalelor de scurgere de sub șosea, căci altfel se vor aduna și în șanțurile de pe margine.” (*Crișana*, 3 aprilie/1970, p. 1 reportaj despre localitatea Urvind). Într-un articol despre o mai bună aprovizionare a unor magazine din zona rurală sunt descrise nu doar problemele și lipsurile de produse, dar și preferințele cumpărătorilor: cine intră în magazin, ce cumpără, cât este de mulțumit, etc. (*Fáklya*, 6 iulie/1968, p. 3). Critica diferitelor servicii era și ea un subiect des întâlnit pe pagina ziarelor: într-o notă însemnată se critică angajații întreprinderii de construcții, care, după construirea unui bloc din Marghita, spre marea bucurie a locatarilor, au scos izolația de pe acoperiș. Este de văzut – afirmă autorul acestei însemnări – cine va despăgubi locatarii din bloc? (*Fáklya*, 3 iulie/1968, p. 3). Calitatea inferioară a produselor și a serviciilor nu este doar tema articolelor propriu-zise, ea se regăsește și în scrisorile semnate de cititori și publicate în rubricile cotidienei. Astfel, în relatarea intitulată „Satisfacție morală”, cititorul evocă cum a fost servit într-un magazin orădean de carne și mezeluri: „Măcelarul s-a arătat dispus să [mă servească], cu o singură condiție, dacă pe lângă carnea de porc îmi mai poate da și un kilogram de carne de miel. La sfârșitul cersei noastre l-a invocat chiar și pe Dumnezeu [...] la care poate reclama oricare cumpărător. [...] Bine, nu era cazul să pomenească despre Dumnezeu deoarece în Oradea alții se ocupă cu aprovizionările.” (*Fáklya*, 5 iulie/1968, p. 1). Există cazuri – presupun, nu foarte multe – în care, conform ziarului, situația se schimbă datorită „intervenției” presei: în urma sesizării lipsei de legume proaspete în aprozarul din Episcopia Bihor în zilele de luni, conform celor relatate de presă, vânzătorul și-a dat demisia. (*Fáklya*, 5 iulie/1968, p. 2)
- în multe articole se făcea o prezentare, utilizând un ton descriptiv, familiar „realizărilor” locale: Președintele, József Bráta din Ciocăia, „care își caută ocazie în fiecare zi pentru a vizita serele cu răsadurile de roșii”, se angajează în implementarea noilor metode agricole în producție, în urma cărora, la prima vedere, scade numărul răsadurilor. Văzând atitudinea suspicioasă a angajaților săi, cu care aceștia privesc lipsa în producție, președintele afirmă: „Nu vă temeți, nu am pus sub semnul întrebării corectitudinea voastră. [...], apoi, împreună cu angajatul său, recalculează răsadurile, din care 90% au fost exportate.” (*Fáklya*, 6. iulie/1968, p. 1). Cu toate că în cotidiene apar mereu articole despre lucrările plenare ale UTC (vezi de exemplu *Crișana*, 3 aprilie/1970), din primul număr al anului 1969 al ziarului *Crișana* putem afla, cum și-au petrecut membrii UTC revelionul: unde s-au adunat, ce au consumat, cum s-au distrat. (*Crișana*, 1/1969); de asemenea, din numărul din 5 ianuarie al aceluiași ziar, aflăm cum a fost salvat un copil din Beiuș prin operativitatea unității de salvare, care l-a adus în timp scurt în spital, respectiv a medicilor, care au intervenit.

Trebuie menționat însă că privind realizarea portretelor și evenimentelor cotidiene, această practică avea „rezultate” discutabile: astfel de portrete pe de o parte descriau oamenii de rând, cu care orice cititor se putea identifica, dar, pe de altă parte, înlocuiau anumite teme, interdicții, adevăruri:

„Apoi m-am transferat la resortul [rubrica] de cultură, eu fiind responsabilă pentru cultura de masă, ceea ce a atras după sine muncă de teren. M-am dus cu un coleg de-al meu, care mergea să viziteze fabrica locală dintr-un sat sau orășel, făcea interviu cu inginerul șef despre producție, și avea articolul gata făcut. Eu nu, eu trebuia să culeg totul. M-am dus, de multe ori cu autobuzul sau pe jos că șoferul care ne ducea era în general nerăbdător. M-am dus deci cu autobuzul sau făceam trei-patru kilometri pe jos, am ajuns într-o localitate, unde am vizitat oamenii de acolo: responsabilul pentru cultură, învățătorii și cu ei am stat de vorbă. [...] Când eram responsabilă pentru cultura de masă, trebuia să urmăresc spectacolele de la casele de cultură din județ. Am avut Cântarea României și am mai avut Nuntașii din Bihor, la acestea două m-am dus. Acolo nu era nicio poezie în maghiară, nimic, eventual un dans popular, dar nimic altceva și stăteam în casa aia de cultură, unde nu era nici încălzire. Dar am stat de vorbă cu învățătorii, cu cadrele didactice, care mi-au povestit mult: erau tratați ca zilierii națiunii, așa cum îi numește un scriitor maghiar. Ei mi-au zis multe: că sunt delegați pentru a lucra ca operatori în recensământ, că organizează serbările de poezii, ansamblul de dans și nu primesc niciun ban pentru astfel de activități. Situația cadrelor didactice, așa cum spuneau, era mai proastă decât cea a inginerilor sau medicilor locali, care primeau locuințe, butelii de aragaz, dar ele nu primeau nimic. Bineînțeles, nu se putea scrie despre astfel de teme, și n-am vrut să le mint, să scriu altceva, decât cele spuse de ele, așa că am scris despre altceva, despre familiile locale, despre portrete locale, așa am procedat.” (B., fostă ziaristă de la cotidianul maghiar)

Etapele activității de control

■ În general, o filială locală, aflată la granița țării avea următoarele preocupări: controlul presei locale, controlul tipografiei, a poștei (import-export), controlul revistelor culturale locale, controlul revistelor școlare, a materialelor de tipografie (afișe, invitații etc.), posturi de radio; tipografia și postul de radio se verificau săptămânal, revistele lunar iar cotidienele în fiecare zi.

Controlul cotidienele locale avea următoarele etape (conform documentelor oficiale): pregătirea în vederea obținerii cunoștințelor necesare pentru control, controlul propriu-zis, începând cu consfătuirea cu redacțiile, controlul știrilor *Agerpress*, controlul în tipografie (adică efectuarea intervențiilor), rezolvarea problemelor ivite (cu centrul din București sau cu organizația locală de partid), analiza intervențiilor făcute, respectiv procesul de supra-control realizat de superiorii de la Direcția Instrucțaj-Control în București.

Pregătirea ideologică este descrisă în marea majoritatea a documentelor de arhivă ca fiind considerată una dintre cele mai importante faze ale muncii de cenzor: „Conștient că numai printr-o pregătire politică și ideologică permanentă, precum și o cunoaștere temeinică a dispozițiilor de muncă, [putem lucra eficient], colectivul nostru a studiat cu mare atenție documentele Congresului al X-lea al PCR, precum și materialele apărute în diferitele publicații ale PCR, înainte de congres.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 20/1969, p. 1). Documentele, a căror „studiere și însușire temeinică” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1966, p. 2) este necesară pentru „creșterea nivelului pregătirii ideologice” (ANR, fond CPT, dosar 3/1966, p. 7), adică pentru realizarea intervențiilor pe materiale date tipăririi, sunt de fapt de trei mari tipuri: primul fiind alcătuit de caietul de dispoziții, împreună cu modificările acestuia, care enumera secretele de stat și cele militare (adică informații factuale, în general în formă de enumerare, despre obiecte industriale și militare interzise). Dispozițiile, asemănător celorlalte materiale erau trimise din București.

Al doilea tip de materiale este reprezentat de setul documentelor de partid și de stat, menite să „prescrie” temele cu importanță deosebită, respectiv linia ideologică „corespunzătoare” discursului oficial. Pentru un colectiv din provincie în 1967, sunt indicate studiarea următoarelor materiale de acest gen: documentele Congresului, cuvântarea lui Ceaușescu în plenara CC al PCR, Hotărârea CC al PCR, cu

privire la îmbunătățirea conducerii, planificării finanțării gospodăriilor, Hotărârea CC despre întărirea disciplinei de masă, articole din revista *Lupta de clasă*, *Scânteia*, *Analele Institutului de Istorie*, articole despre momentele din istoria poporului referitoare la anul revoluționar 1848 etc. A treia categorie, mai rar întâlnită în controlul cotidienele (însă destul de răspândită în controlul presei culturale), o reprezintă revistele literare, cu articolele lor „ideologice” despre rolul creației literare, anumite genuri literare etc.: *Contemporanul*, *Gazeta Literară*.

Pe lângă prelucrarea individuală a dispozițiilor și a materialelor ideologice, exista și o lectură colectivă, care constă în dezbaterile problemelor apărute în aceste texte. Pentru a eficientiza etapa de pregătire ideologică, exista o oarecare necesitate de standardizare a lecturii: „Pentru a nu scăpa lecturii vreunui material mai important, există un caiet de evidență cu articolele recomandate din presa centrală. În caiet se introduce titlul articolului, ziarul, în care a apărut, data, și există o rubrică pentru semnături. Dacă un tovarăș a citit materialul respectiv, pune signoul său la rubrica respectivă.” (ANR, fond CPT, dosar 3/1966-1969, p. 136)

A doua etapă a cenzurii o reprezintă controlul propriu-zis, care poate fi de trei feluri:

- consfătuirea cu redacțiile cotidienele, care cer „ajutorul” cenzorilor, în publicarea anumitor materiale: „Când există probleme ieșite din comun, redacția ne consultă. În acest fel, putem preveni eventualele perturbări ce se pot ivi la tipografie.⁶ Astfel, în ultima perioadă, redacțiile ne-au consultat cu probleme precum: construirea noului hotel turistic la Arad cu 12 etaje. Merge? Da! Despre creșe se poate scrie? Ce anume? Cum sînt folosite jucăriile de la creșă. Vom consulta DGPT. Am vorbit cu domnul Blegoiev, merge. Ateliere școlare, da? NU, dacă e vorba de școli de cultură generală, deși asta nu figurează în caietul de dispoziții, nu merge în presă.” (ANR, fond CPT, dosar 3/1966-1969, p. 136)
- controlul efectiv al materialelor, o etapă care are și ea mai multe aspecte. Există de o parte controlul articolelor date publicării, o intervenție zilnică, care are loc noaptea la tipografie: „La tipografie dispunem acum de un birou separat, înzestrat cu cele necesare pentru buna desfășurare a muncii. Avem la îndemână colecții de ziare, broșuri, dicționare, caietul cu dispoziții, documentarul DGPT, etc. Munca începe de obicei la orele 21 și când ea se desfășoară normal, se încheie la 1 sau 2.” (ANR, fond CPT, dosar 3/1966-1969, p. 136) Un proces asemănător a fost descris într-unul dintre interviurile realizate cu una dintre ziaristele orădene din anii 1960-1970: „Fiecare redacție a avut un cenzor, care mergea în tipografie în fiecare zi.⁷ Avea un caietețel, în care era notat ce se interzice și ce nu. Se uita în acel caietețel și decidea dacă un articol poate fi cenzurat sau nu. Dacă răspunsul era negativ, articolul cu pricina trebuia înlocuit, astfel eram întotdeauna pregătiți pentru înlocuirea articolului, adică trimiteam mai multe articole jos la tipografie. Scopul era să nu apară pagina goală, să nu fie vizibil faptul că se cenzurează. Cotidianul era de fapt lecturat de doi oameni, cenzorul și responsabilul pentru numărul respectiv, ei citeau împreună. Dar eu nu știu foarte multe despre această temă că nu s-a discutat în fața mea. Știu că odată, din greșeală am scris că Gromico era prim-ministrul Statelor Unite, era o greșeală în urma căreia a izbucnit un scandal, că URSS ar fi ocupat SUA.” În cadrul acestui proces sunt urmărite două aspecte: filtrarea publicării secretelor de stat, militare și industriale, precum urmărirea liniei ideologice oficiale în materialele date publicării și împiedicarea apariției oricărei abordări a temelor istorice, politice, ideologice etc., diferite de cele indicate de partid.
- procesul de control presupune și un alt tip de intervenție, și anume controlul materialelor *Agerpress*, care stăteau la baza „construirii” știrilor naționale și internaționale. „Materialele *Agerpress* mai importante – cuvântările conducătorilor de partid și de stat – sînt confruntate. Textul transmis în limba maghiară se confruntă cuvânt cu cuvânt cu textul în limba română. Au existat însă cazuri, când, în urma confruntării, s-a corectat textul din *Flacăra Roșie*, articolul fiind greșit transmis de *Agerpress*. Exemple: materialul *Agerpress* în limba română conținea următoarele – vorbind despre vizita conducătorilor noștri în regiunea Mureș – Autonomă Maghiară – la Târnăveni: ce se realiza în combinat într-un an, acum se realizează într-o lună. Au omis să specifice, despre care an anume este vorba.” (ANR, fond CPT, dosar 1966-1969, p. 137). „Când s-a confruntat textul cu cele două ziare, s-a observat această lipsă și s-a corectat de către redacție în urma observației noastre: s-a scris corect, ce se realiza în 1938 într-un an, acum se realizează

6 Conform interviurilor cu foști ziarști, doar redactorii-șefi și responsabilii de număr erau în contact cu cenzorii.

7 Conform documentelor de arhive, erau de fapt câte doi cenzori pentru fiecare cotidian.

într-o lună. În limba maghiară s-a corectat un text despre normalizarea planului la nominalizarea planului. (ANR, fond CPT, dosar 3/1966-1969, p. 137)

În mod firesc, procesul de control este unul complex, plin de situații și probleme imprevizibile. În cazul în care se ivesc intervenții mai dificile, cenzorii pot recurge la următoarele metode:

- consfătuirea cu colegii din filiala locală, pentru a decide „soarta” unei intervenții, și modul ei de corectare: „Pentru a asigura un control cât mai eficient, sunt folosite diferite metode. Când se ivesc probleme, tovarășii se consultă reciproc, fie că e vorba despre probleme politice, fie de cele legate de dispozițiile DGPT.” (ANR, fond CPT, dosar 1966-1969, p. 136)
- consultarea reprezentantului DGPT din București: „Ca metodă de muncă se folosește și amînarea. Asemenea cazuri se ivesc arareori, dar totuși se ivesc. Astfel a fost cazul cu articolul intitulat „Prietenul și falsul procuror”, despre care am relatat și la Consfătuirea de la București. După ce am citit articolul, m-am consultat cu tovarășul Beculaț [instructorul pentru regiunea respectivă] apoi am cerut redacției amînarea articolului. Cazul l-am semnalat telefonic la DGPT. Apoi am trimis imediat articolul la București prin poștă specială. DGPT a confirmat că am procedat just. Rareori, dar se întâmplă ca un articol să fie amînat. DGPT revine operativ și ne indică ce trebuie să facem.” (ANR, fond CPT, dosar 3/1966-1969, p. 136-137)
- consultarea organelor locale de partid: „în problemele cele mai importante [...] care stau în centrul propagandei, am avut ajutorul Cabinetului Județean de Partid, care ne-a sugerat anumite teme privind statul socialist.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 20/1969, p. 8); „am primit ajutor de la Comitetul Județean de Partid în rezolvarea unor materiale mai dificile.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 20/1969, p. 2)

După filtrarea temelor interzise, după realizarea intervențiilor, urmează o serie de „evenimente” importante, toate menite să reîntărească și să reproducă aceste mecanisme de control cu aspectele sale multiple.

- semnalarea „cazurilor” importante, intervențiilor făcute la comitetul local de partid are mai multe funcții: pe de o parte ea asigură informarea organelor de partid despre activitatea ziaristilor, fapt ce poate atrage după sine chiar și sancționarea acestora. Pe de altă parte, prin procesul de predare a notelor de intervenții, filiala locală a DGPT este și ea controlată: Când se ivesc cazuri mai importante, îl informăm operativ pe tov. Moț, secretarul cu problemele de propagandă de la comitetul orășenesc de partid. Astfel am procedat cu articolul amînat, cu un material polemic cuprins într-un program teatral. [...] La sfârșit de lună dăm un raport în scris comitetului orășenesc de partid. Arătăm intervențiile cu caracter politic efectuate în presa locală și problemele ivite în alte compartimente. (ANR, fond CPT, dosar 3/1966-1969, p. 138)
- analiza intervențiilor la nivel local: „În fiecare zi de luni se ține o ședință de producție. La ședințe sunt analizate intervențiile și se dezbate problemele care s-au ivit. Se fac expuneri pe diferite teme, interpretări în legătură cu dispoziții noi, și mai vechi, se prelucrează planul pe săptămâna viitoare. În acest fel fiecare tovarăș știe ce are de făcut.” (ibidem, p. 138); sau, mai exact: „Articolele amînate sunt temeinic dezbătute și în cadrul colectivului. Seara se discută cazul între tovarășii care sunt de serviciu, iar a doua zi și în colectiv. Această procedură se folosește de altfel și în problemele de mai mică importanță, astfel că toți tovarășii cunosc toate chestiunile și, ca atare, le pot rezolva conform hotărîrilor luate.” (ANR, fond CPT, dosar 3/1966-1969, p. 138)

Trimiterea notelor de intervenții la București și analiza activității cenzorilor de către DIC: dările de seamă, sesizările semestriale sau trimestriale, respectiv procesele verbale legate de acestea sunt toate dependente de acest proces de „legătură” dintre centru și provincie, colegiile regionale și Direcția de Instrucțaj-Control: „[N]otele de sesizări lunare au fost confirmate în întregime de către DGPT” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967, p. 32) (vezi de exemplu: Dare de seamă II/1966, ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967, p. 16-30). Importanța prezenței DIC este de asemenea efectuarea supra-controlului asupra filialelor locale ale DGPT. Despre natura acestor mecanisme de supra-control voi discuta mai detaliat la capitolul despre intervențiile nejustificate. Acum trebuie doar menționat (reamintit) că acest tip de supra-control s-a aplicat fiecărui tip de control local: import-export, reviste literare din București și provincie etc.

Intervenții și tipuri de intervenții

■ Conform clasificărilor oficiale, se deosebesc trei mari tipuri de intervenții în șpalturile cotidienele locale: astfel avem intervențiile politice (politico-ideologice), cele pe linia dispozițiilor, respectiv cele privitoare la încălcarea secretului de stat; într-o clasificare diferită intervențiile pot fi distinse între cele „bune” respectiv cele „nejustificate”, categorie, despre care vom vorbi mai târziu. Însă, după o analiză mai atentă ne dăm seama că fiecare din aceste categorii au o logică aparte. Deși – conform descrierii oficiale – intervențiile „din domeniul politico-ideologic [se ocupă cu] tratarea în mod denaturat a poziției partidului nostru” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 12/1968, p. 11), descrierea și categorizarea lor necesită o analiză mai meticuloasă. Într-un fragment din enumerarea intervențiilor politico-ideologice din cotidienele locale se arată: „Dintre sesizările ținând de pregătirea politico-ideologică justificate, [se] evidențiau acelea din ziarul *Fáklya*, nr. 146 din 23 iulie [anul 1967], referitoare la recrutarea de elevi de către TAPL pentru liceul tehnic din hoteluri din Franța [...] De menționat la această sesizare că cei doi împuterniciți, considerând că asemenea anunț nu poate face obiectul unei publicații, au consultat serviciul de permanență al DGPT, care a dispus ca anunțul să fie scos și trimis la București, de unde apoi a primit rezolvarea că asemenea anunțuri, cât și cele similare, să fie sesizate, ele nefiind indicat să apară în presă.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967, p. 17). Însă, într-un alt număr al aceluiași cotidian, se amână o scrisoare adresată rubricii de sfaturi juridice, în care cititorul se întreabă, „...dacă se consideră vechime în muncă timpul petrecut în URSS, la lucrări de reconstrucție”, argumentul cenzorilor fiind: „cetățeanul fiind de naționalitate germană, la sesizarea noastră s-a eliminat atît întrebarea, cît și răspunsul.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 19-20).

În cazul intervențiilor clasificate de cenzori ca încălcări ale dispozițiilor și ale secretelor de stat, unele, de fapt marea majoritatea acestora, reprezintă eliminarea unor simple informații, date, cifre, grade militare, obiective industriale, astfel de intervenții fiind descrise în Darea de seamă a colectivului orădean din 1968: ca fiind „ cifre absolute în obiectivele industriale, social-culturale [...], măsuri luate de stat prin HCM 352/1968 privind reorganizarea administrativ-teritorială a țării. O bună parte din sesizări se referă la activitatea sportivă (fotbal), [unde jucătorii] sunt scoși din producție pentru antrenament. [...] Din domeniul secretului militar am intervenit pentru eliminarea unor funcții de comandanți de grăniceri.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 12/1968, p. 10)

Însă, există cazuri, când aceste restricții se referă la teme mai importante: din cotidianul *Crișana* nr. 51 din 1 martie [1968] s-a amânat articolul „Și totuși există o posibilitate”, de Florica Maștei, care se ocupa de funcționarea unei școli speciale. Articolul, în general, era negativist, prezentând o situație mizabilă, în care își duc viața acești elevi. Sesizarea s-a făcut pe baza dispoziției din pag. 34 pct. 3 din Caietul de dispoziții.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 19). Dispoziția, care servește ca argumentare, afirmă: [publicarea materialelor despre] „Organizarea și funcționarea învățămîntului de cultură generală pentru copiii cu deficiențe senzoriale, fizice și intelectuale” se realizează „cu aprobarea conducerii Ministerului Învățămîntului” (ANR, fond CPT, dosar 69/1968, p. 34)

Așa cum reiese din fragmentele prezentate mai sus, clasificarea aplicată de cenzori descrie mai degrabă logica (pentru mine, cel puțin, indescifrabilă) controlului, deoarece diferitele categorii conțin diferite tipuri de sesizări și interdicții. Cu alte cuvinte, ierarhizarea intervențiilor impusă de instituția cenzurii nu reflectă în mod automat gradul în care eliminarea anumitor conținuturi „violează” dreptul de exprimare și gândire liberă: rangurile ofițerilor militar, localizarea echipei de fotbal, a taberei de antrenament reprezintă, cred, o interdicere mai puțin importantă decât altele, precum interzicerea unui material despre școlile ajutoare sau despre obligarea cetățenilor germani la participarea în „tabere de muncă” din URSS după 1945. Având în vedere importanța diferită a intervențiilor, în cele ce urmează voi renunța la clasificarea acestora de către cenzori, delimitându-le în două mari categorii: a sesizărilor importante (din punctul de vedere a textului, și, în general al „libertății” de exprimare), respectiv cea a intervențiilor mecanice, mai puțin semnificative în acest sens.

Tipuri de intervenții locale

■ Deoarece nu există statistici relevante pentru a întocmi baze de date complete pentru fiecare an calendaristic, în cele ce urmează am realizat o statistică pentru singurul an „complet”, anul 1968, în ce privește documentarea intervențiilor efectuate în cele două cotidiene locale. Astfel, conform tabelului din

Anexa 2, o mare parte a intervențiilor din cele două cotidiane sunt mecanice, ele nu modifică sensul articolului publicat, și nu pot fi considerate încălcări ale libertății de exprimare. Exemple de acest fel sunt eliminarea numelui localității (orașului) din următorul fragment de text: „echipa de fotbal Minierul Bihor a jucat în orașul Petru Groza.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1968, p. 12), sau eliminare „valorii intervenției amenajării pârului de lângă Diosig” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1968, p. 71), sau locul gărzii patriotice CFR, bazat pe dispoziția, care interzice nominalizarea instituțiilor de unde fac parte gărzile patriotice (ibidem, p. 80).

Este de asemenea important de observat că nu există diferențe semnificative în numărul intervențiilor considerate mecanice respectiv acelea care influențează înțelesul, comparând cele două cotidiane. În anul 1968, în ziarul *Crișana* s-au efectuat 28 de intervenții mecanice și 11 cu semnificații, denumite în baza de date intervenții importante. Intervențiile din cotidianul *Fáklya* erau aproximativ identice, în ceea ce privește numărul și rata acestora pe această perioadă: 27 respectiv 16.

După consultarea documentelor am categorizat intervențiile din 1968 (anul, din care s-au păstrat cele mai multe documente) în cinci mari categorii: cele legate de istoria comunismului, cele sociale, cele istorice cele cu valență minoritară (maghiară), cele legate de reprezentarea teritorială a țării (granițe, conform categoriilor din tabel). Prima categorie conține toate intervențiile legate de prezentarea „greșită” a istoriei sau prezentului comunismului, a instaurării regimului, rolul partidului, etc. În *Fáklya* nr. 73, în știrea *Agerpress* (Lupte de violențe în jurul Saigonului) apare:

„De o săptămână mai multe divizii americane și saigoniene încearcă eliberarea (felszabadítani) împrejurimilor capitalei. S-a corectat că încearcă să ocupe împrejurimile capitalei. Notă: s-a informat serviciul de permanență.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 12)

Un alt exemplu, mult mai convingător, este găsit într-un interviu cu poetul Mihai Beniuc din cotidianul maghiar:

„Libertatea noastră trebuie s-o înfăptuim. Eliminat, argument: libertatea noastră a fost deja înfăptuită de 30 de ani.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 30/1970, p. 62)

Categoria intervențiilor sociale se referă la interdicțiile anumitor teme cu caracter social: evenimente sociale, fenomene sociale, etc. De exemplu, din cotidianul maghiar s-a eliminat o referire la un proces juridic, în care s-a menționat cazul unui cetățean condamnat pentru perversiuni sexuale:

„În ziarul *Fáklya* din 31 iulie, a.c. la rubrica *Omul și societatea*, urma să apară articolul „Dincolo de proces”, de Implon Irén, care se ocupa cu procesul (închis) al unor cetățeni pentru perversiune sexuală. Autoarea făcea o analiză a educației tineretului, pentru a preveni oamenii să ajungă în situații asemănătoare. În urma consultării tovarășilor Copil Tedor și Fodor Alexandru, secretar al Comitetului Județean de Partid, s-a decis eliminarea articolului.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 30/1970, p. 57)

Un alt exemplu de acest gen este eliminarea unei întrebări din ziarul *Crișana*, rubrica *Dialog cu cititorul*, referitoare la munca de noapte a tinerilor și a femeilor (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 38), tema fiind interzisă de dispozițiile de muncă.

Prin intervențiile istorice se înțeleg eliminările anumitor informații și teme, care evocă o reprezentare a trecutului diferită de cea oficială, fără ca aceste reprezentări să invoce relațiile româno-maghiare sau aspectele istoriei naționale românești:

„Articolul lui Robotos trata problema morală a experimentelor pe oamenii vii, studiul făcând trimitere la cartea medicului orădean Nyiszli, care condamnă experiențele inumane efectuate de Mengele pe oameni vii.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 61)

Intervențiile cu valențe minoritare sunt acelea, care creionează o imagine oficială a minoritarilor etnici, imagine, care omite sau chiar neagă fenomene importante pentru membrii comunității maghiare. Astfel, dintr-un articol al ziarului *Crișana* se elimină referirea la apariția maghiarilor în secolul al IX-lea pe teritoriul României (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 17), iar perioada dualismului, o epocă importantă a istoriei maghiare este ștearsă dintr-un articol al cotidianului maghiar despre amintirile lui Gheorghe Barițiu, deoarece aceasta a contribuit la marginalizarea românilor:

„1867, anul înfăptuirii dualismului Austro-Ungar a marcat cotitura în viața lui Barițiu. De aici înainte, viața lui s-a concentrat asupra istoriei. Fragmentul a fost eliminat, deoarece prezintă dualismul cu caracter pozitiv, care în realitate a adâncit asupra românilor din Transilvania.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 51)

Din ziarul *Crișana* s-a corectat fragmentul, care vorbește despre prezența exclusivă a minoritarilor în structurile politice:

„În unitățile administrativ-teritoriale locuite de alte naționalități decît cea română, în organele locale ale puterii de stat sunt aleși cetățeni de altă naționalitate decît cea română. La sesizarea noastră fragmentul a fost înlocuit cu: și alte naționalitate decît cea română.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 67).

Următoarea intervenție, mai amplă, este relevantă pentru a ilustra intenția discursului oficial de a nega apartenența minoritarilor din România la națiunea culturală a maghiarilor, care implică cultură și istorie comună, în pofida fragmentării politice:

„*Fáklya* nr. 249 din 19 octombrie din seria *Portrete bihorene, Krúdy Gyula*, [...] autorul spune [...]: a fost cel mai mare artist al stilului, al prozei noastre din secolul XX. În continuare se arată că Krúdy a venit din Debrețin la Oradea (Debrețin este reședința județului Hajdu-Bihar din RPU). În încheiere autorul îl citează pe scriitorul maghiar, Kosztolányi Dezső, care spunea despre Krúdy: dacă Móricz Zsigmond a fost soarele prozei noastre, atunci Krúdy a fost luna. Așadar, în același context se afirmă că Krúdy aparține atît literaturii noastre, cît și literaturii maghiare. La sesizarea noastră, redacția a făcut următoarea modificare: în loc de proza noastră s-a scris proza maghiară. A eliminat Debrețin, de asemenea a eliminat aprecierile lui Kosztolányi.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 46)

O ultimă categorie a intervențiilor, strâns legată de cele minoritare, se referă la reprezentarea teritorială a României, mai exact spus la reprezentarea Transilvaniei. Pe lângă exemplul de mai sus (Debrețin), am găsit alte trei evocări ale teritorialității în baza de date a anului 1968:

Ziarul *Fáklya*, 8 mai 1968: „Proclamarea independenței [naționale a României în 1919] a stîrnit mare însuflețire nu numai în țară ci și peste hotare. Fragmentul a fost eliminat.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 27)

Sau

„Ziarul *Fáklya* nr 286 din 1 decembrie, [într-un] interviu luat de Ion Isaiu de Pavel Malița, pensionar, intitulat ‘Și noi am fost la Alba Iulia’, printre altele se spune: atunci, cu hotărîrea tinerească [...] am avut impresia că putem urni nu numai granițele nedrepte ci și munții din loc. La sesizarea noastră cele subliniate au fost eliminate, deoarece acolo nu s-a pus problema mișcării granițelor ci de unire.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 78).

Într-un articol din seria *Portrete bihorene* din cotidianul maghiar, despre figura cea mai cunoscută a perioadei baroce din cultura maghiară, Pázmány Péter, „În introducere autorul scria: A fost soarele dătător de viață al sistemului planetar, a literaturii patriei autohtone a secolului al XVII-lea. [...] La sesizarea noastră redacția a renunțat la întregul pasaj.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 16/1968, p. 39)

Intervențiile etnice, precum și cele din categoriile social, politic etc. nu sunt caracteristice doar anului 1968, ele se găsesc și în notele de intervenții referitoare la celelalte ediții ale cotidienele locale. Astfel, din revista *Crișana* s-a modificat fragmentul citat din vechea revistă *Viața Nouă*, referitoare la „cele două popoare ... popoare conlocuitoare”, „s-au eliminat aceste părți, înlocuindu-se cu puncte de suspensie.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 30/1970, p. 23)

Sau

„În însemnarea călătoriei [*Crișana* nr. 31 în articolele '190 de ani de la nașterea lui Dinicu Golescu'] autorul era atent mai ales la organizarea socială pe unde trecea (prin Ardeal, Austria, Elveția, Italia etc.).

La sesizarea noastră redacția a înlocuit fragmentul prin Ardeal cu Ungaria.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 5/1967, p. 10)

Intervenții nejustificate sau greșite

■ Descrierea intervențiilor nejustificate este necesară pentru înțelegerea funcționării sistemului de control. Așa cum am văzut în capitolele de mai sus, sistemul cenzurii – prin implementarea supra-controlului – dorește o maximalizarea a eficienței și a puterii. Totuși, așa cum relevă acest capitol, există totodată și o imperfecțiune în ceea ce privește mecanismul cenzurii: intervențiile greșite și nejustificate. Conform documentelor de arhivă, în perioada investigată (anii 1960) s-au realizat statistici despre intervențiile nejustificate doar în 1966, anul în care s-au efectuat în total 44 de intervenții în cele două cotidiene respectiv revista literară *Familia*. Din acest număr total de intervenții, 6 erau nejustificate, una fiind găsită în *Fáklya*, celelalte cinci în revista culturală. În decursul supra-controlului a fost găsită o scăpare în cotidianul *Crișana*, „scăpare”, care constă în apariția faptului „că întreprinderea asigură muncitorilor gaz metan, deși nu poate fi vorba de necunoașterea acestei dispoziții.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967 p. 20). În controlul ziarului *Fáklya*, „tovarășul Opriș a intervenit să fie eliminată afirmația că distracțiile culturale aparțin numai bărbaților. Evident, autorul s-a referit aici la figurat și nu la propriu, nu la privarea femeilor de acest drept.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967 p. 20)

Cele cinci intervenții din revista *Familia* sunt de natură diferită, conținutul acestui periodic fiind mult mai complex. Astfel, s-a eliminat – fără justificarea DIC-ului – fragmentul după care „istoricul român contemporan ar porni în stabilirea adevărului de la Goethe” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967 p. 22). Unui alt articol i s-a reproșat că „efectele industrializării ar lichida acum decalajul dintre sat și oraș deși în text nu putea fi vorba despre o astfel de problemă. [De asemenea s-a reproșat unui alt articol] că trebuia să ne arate ce se face pentru om în țările socialiste, astfel, și la noi, deși autorul nu și-a propus acest lucru. [...] Tov. Copil s-a oprit la ultima strofă din poezia *Umbra* de I. Covaci, care i se părea profetică în sens negativ: ‘că pe veci vom trăi în beznă că sîntem amărîți de o spaimă și că aceasta rostește mai departe’ [...]. Tovarășul Copil a sesizat că [într-o schiță de DOSAR Solomon] discuția dintre autor și prietenul său ar minimaliza, dacă nu ar nesocoti creația literară din țara noastră, autorul considerînd că de 16 ani ne scaldă în simplitate, că astăzi se poate scrie, fiindcă se primește orice, trecutul îl apreciază ca un scrum. Remarcă că la această intervenție s-au oprit și alți împuțerniciți.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967 p. 22).

Un alt tip de intervenții greșite, care nu figurează în statisticile întocmite de colectivul din Oradea, rezultă din lipsa cunoașterii dispozițiilor de muncă: „Tovarășa Bölönyi nu știa să soluționeze știrea privind apariția unei reviste școlare la liceul din Sebiș, publicații, despre care avem dispoziție că pot să apară știri dar să nu rezulte că sînt tipărite. Un caz asemănător i s-a întâmplat și tovarășului Opriș Andrei, în legătura cu știrea de la uzina de alumina, în care se relatează despre inițiativa conducerii de a produce oțel pentru nevoi proprii [...]. Tov. Opriș, neacordînd suficient discernămint, aplica la această știre recenta dispoziție cu privire la obiective noi.” (ANR-DJ BH, fond DGPT, dosar 3/1967 p. 8)

Concluzii

■ Așa cum am menționat în introducere, lucrarea de față se concentrează pe două mari teme: descrierea generală a mecanismelor cenzurii, precum și aspectele sale etnice. În ceea ce privește primul scop, trebuie remarcate complexitatea mecanismelor de control, precum și caracterul lor ambivalent. Conform documentelor și interviurilor realizate, cenzura, înțeleasă în sensul concret al reducerii drepturilor de exprimare liberă, era mai degrabă dependentă de instrucțiunile liderilor și birocrațiilor de partid, care desemnau temele premise și interzise, pe când DGPT acționa doar ca un for executiv, prin urmărirea efectuării directivelor în materialele date publicării. În ceea ce privește sistemul înțeles în sens mai larg, impunerea discursului oficial are două aspecte contradictorii: pe de o parte el controlează sfera publică și mass-media, pe de altă parte, acest mod de control – involuntar – construiește și o nișă pentru a „îmblânzi” preocupările legate de industrie și agricultură, respectiv pentru a exprima nemulțumirile publicului. Al doilea aspect sistemic este legat de caracterul dihotom al instituției cenzurii. Prin implementarea tehnicilor de control și supracontrol, consultațiile cu superiorii din București etc. se dorea maximalizarea puterii de control. Totuși, în pofida încercărilor, mașinăria cenzurii a fost una imperfectă: trecerea în revistă a intervențiilor nejustificate sau greșite ne arată latura imperfectă, subiectivă a DGPT, fragilitatea sa sistemică.

Următoarea concluzie se referă la încercarea de a etniciza mecanismele cenzurii. Cu toate că descrierile specificității celor două instituții culturale nu pot fi considerate a fi complete, avem totuși o perspectivă asupra caracterului etnic al interdicțiilor. Concluzia cea mai importantă la acest capitol, este natura tabuuri minoritare: cu toate că – analizând intervențiile sus-menționate – putem vorbi de o marginalizare a tematicilor maghiare, a reprezentării etno-culturale minoritare (interdicția evocării unor personaje culturale, trecutul comun etc.), în anumite cazuri aceste interdicții sunt mai degrabă tabuuri politice, ele fiind eliminate în întregime și în egală măsură din ambele cotidiane indiferent de etnie (fragmente despre datarea „incorectă” a apariției maghiarilor, reprezentarea exclusivă a membrilor consiliului local).

O altă concluzie se referă la reprezentarea spațiului politic al României. Din baza de date reiese că „problema transilvană” nu este o interdicție minoritară, ci o restricție mult mai generală, care influențează și istoria națională majoritară. Anexarea Transilvaniei la teritoriul Ungariei, respectiv al României, este un tabu și în contextul temelor importante ca unirea națională, revoluția pașoptistă, momentele glorioase ale istoriei românilor. Astfel, diferențele dintre cenzura temelor majoritare și acelor minoritare trebuie să fie abordate prin cadre analitice și conceptuale nuanțate; temele importante pentru minoritatea maghiară nu sunt întâlnite doar în cotidianul maghiar și în reprezentarea grupului minoritar. În acest sens, instituțiile culturale minoritare, precum și controlul acestora sunt – în anumite privințe – asemănătoare cu cele românești.

ANEXE

Anexa 1

Prezentare articolelor din cele două cotidiane locale orădene 1-6 iulie 1969

július 1 - 1 iulie

1. oldal – pagina 1

Fáklya

- *Székelyhíd pártszervezeteinek konferenciája* – Conferința organizațiilor de partid din Săcuieni,
- *Bihar megyei termékek hírneve*: Bihar megyei vállalatok exportja: ki, hova exportál? – inerjú az Exportcikkekét Ellenőrző Hivatal váradi vezetőjével – Exportul întreprinderilor bihorene – interviu cu directorul Oficiului pentru Controlul Produselor de Export,
- *Tanerők ünnepi ülése* (tudósítás) – Adunarea festivă a cadrelor didactice,
- *Betakarítás Remetén*. Interjú az mgtsz elnökével, utána, megjegyzés: „Tehát két hektárnyi aratnivaló jut egy-egy csoportra. Ez nem sok, de ha figyelembe vesszük, hogy esett az eső ...” Campanie agrară la Remete. Interviú cu inginerul șef al CAP-ului, urmat de o remarcă a jurnalistului: „Deci fiecare grup a avut două hectare de recoltat. Nu e mult, dar dacă avem în vedere că a venit și ploaia ... ”,
- *Eminescu emlékünnepe a Színházban* (csak román résztvevőkkel). Tudósítás. Comemorarea lui Eminescu la Teatrul de Stat (cu participanți români),
- *Jó elmondani*: hogy valósítják meg a Ruhagyárban a kongresszus követelményeit: „milyen jó, hogy szóba kerülnek, hogy a textilgyáriak elmondhatják, a száz szövőgép helyett ma 320 automata és félautomata zakatol, (...) évi 100 000 m² szőttés helyett 1968-ban 7 738 m²-t adtak a nemzetgazdaságnak”. Bine de spus cu voce tare: cum se realizează obiectivele congresului în industria ușoară locală din Oradea (Fabrica de Textile): „bine că putem spune cu voce tare că astăzi în fabricile de textile în loc de cele o sută de războaie, huruie 320 de mașini automate și semiautomate, (...) în loc de 100.000 de m² de textile fabricate pe an, în 1968 au fost țesuți 7.738 de m² pentru economia națională .”

Crișana

- Două materiale despre realizările locale ale Congresului al X-lea,
- *Produse bihorene*: material identic cu cel din cotidianul maghiar ,
- *Posibilități sporite pentru valorificarea rezervelor în agricultură*: realizări locale în agricultură,
- *Adunarea festivă a cadrelor didactice*: material identic cu cel din cotidianul maghiar,
- Comemorarea lui Eminescu, identic cu cel din cotidianul maghiar,
- Două știri pe scurt despre industrie,
- *Cântec pentru țară – însemnări*: „publicistică” cu un conținut puternic ideologizat: „Azi eu și țara aud marele sfat, aud râsul aspru al bărbaților și extazul tinerilor, aud cântecul divin răsfrînt de păduri.”

2. oldal – pagina a 2-a

Fáklya

- *Krónika* (elégedetlenségek): „Vasárnap a strand pénztáránál minden halandó egy lejt fizetett, mivel bent barátságos vízilabda-mérkőzést játszottak - vala. (...) Már rég otthon ebédeltek a játékosok, amikor Kriza néni Kalangyafalváról még mindig köteles volt 1 lejt fizetni. Hogy lássa, imhol az a híres váradi medence, ahol pár órája még javában pólóztak.” Cronică: o rubrică pentru nemulțumiri: „Duminică la casieria ștrandului fiecare cetățean, muritor de rînd, era nevoit să plătească un leu, deoarece înăuntru s-a jucat un meci de polo. Adică se jucase.

Jucătorii [au terminat deja jocul de ceva timp] și și-au servit masa în casele lor, când nană Kriza din Kalangyafalva, mai era încă obligată să plătească un leu, să vadă și dînsa, unde e faimosul bazin orădean, în care, câteva ore mai devreme, s-a jucat polo.”;

- Sport, mozi, Tvműsor, gyászjelentés, apróhirdetés. Știri de sport, program de cinema și tv, mica publicitate, decese,
- *Jól sikerült szakmai vetélkedő*: beszámoló Szatmár, Bihar, Kolozs megye KISZ tagjainak vetélkedőjéről „a legjobb szabó” címért. Színes közbeszólások: „A zsúfolásig telt teremben végig jó hangulat uralkodott. Régen láttunk már ilyen magasszintű vetélkedőt, s a fiatalok ilyen sportszerű viselkedését.” *.O competiție profesională de succes*: relatare despre competiția membrilor UTC din Satu Mare, Bihor, Cluj pentru titlul de cel mai bun croitor. Comentarii „colorate”: „În sala arhiplină era o atmosferă plăcută. De mult nu am mai văzut o competiție atît de bună și un comportament atît de corect al tinerilor.”;
- *Értelmetlen halál a közutakon*: moralizáló írás a gyorsajtásról. Moarte lipsită de sens: articol plin cu judecăți de valoare despre depășirea limitei de viteză.

Crișana

- Sport, emisiuni TV, mică publicitate,
- *Reuniunea de cântări*: ansamblul *Hilaria* și spectacolul său de vechi cântece bihorene. Reportaj: cine ce cântă,
- *Note de spectator*: evaluarea performanței echipei SC Crișul.

3. oldal – pagina a 3-a

Fáklya

- Eminescu-ünnepség, folytatás – Comemorare Eminescu, continuare,
- Székelyhídi pártszervezet: folytatás. Organizația filialei local de partid din Săcuieni, continuare,
- Tanerők gyűlése, folytatás. Adunarea cadrelor didactice, continuare,
- Bihari termékek, folytatás. Produse bihorene, continuare,
- Képzőművészeti kiállítás Székelyhídon: művész és műtárgy neve. Expoziție de arte plastice din Săcuieni cu numele artistului și al obiectului de artă,
- Diószegi téesz: mennyit termelnek? CAP din Diosig: cantitatea produselor.

Crișana

- Produse bihorene, continuare,
- Posibilități ale agriculturii, IAS Oradea,
- Olimpiade Croitorului, material identic cu cel din cotidianul maghiar,
- Comemorare Eminescu, continuare,
- Cadre didactice, continuare,
- *Viața de partid*: rubrică, organizația de partid din Petru Groza.

4. oldal – pagina a 4-a

Aceste pagini au o structură similară și identică în fiecare număr. Astfel, ele conțin știri interne și externe bazate pe materiale *Agerpress*; pagina nu va mai fi prezentată în continuare.

július 2 - 2 iulie

1. oldal – pagina 1

Fáklya

- A X. Kongresszus dokumentumai - Publicarea documentelor de partid cu ocazia Congresului al X-lea,

- Nicolae Ceaușescu Konstancára látogat, Nicolae Ceaușescu la Constanța,
- helyi hírek, štiri locale: s-a produs cu 24.000 de poșete mai multe la Arta, a început producția de rafie artificială la Arta,
- *Hilaria* koncert, concert *Hilaria*,
- Kozmetikusok kongresszusa Bécsben, congresul cosmeticienelor în Viena.

Crișana

- Documente de partid publicate cu ocazia Congresului al X-lea,
- Nicolae Ceaușescu la Constanța,
- Grădini de legume: lucrări de sezon,
- Reportaj despre IAS-urile, începuturile însămînțării,
- Nouă fabrică de la Marghita: cum arată, ce va produce, interviu cu angajații.

2. oldal – pagina a 2-a

Fáklya

- *Krónika*: kritika, panszok. A székelyhídi Recolta SC raktárosának lakásába beesik az eső, *Cronica*: neajunsuri, plîngeri. În locuința magazionerului clubului sportiv *Recolta*, din Săcuieni, cade ploaia,
- Jogi tanácsok, sfaturi juridice,
- gyász hír, apróhirdetés, műsor, programe, decese, mica publicitate,
- *Csendes délelőtt*: két gyerek az élesdi cukrászda előtt játszik egy kövel, *Înainte de masă silențioasă*: doi copii din Aleșd se joacă cu o piatră în fața cofetăriei.

Crișana

- Documente de congres, continuare,
- Noutățile Editurii Politice,
- Știri de sport, programe,
- tabără în Nucet (interviuri): „Cu toată oboseala determinată de zeci de kilometri parcurși pe jos, copiii erau veseli, manifestându-și bucuria că au ajuns la cantină, unde li s-a pregătit o mâncare gustoasă.” (valoare de informații),
- Sfârșit de stagione la Filarmonică: cine ce a realizat, câteva rînduri de critică.

3. oldal - pagina a 3-a

Fáklya

- *Pártélet*: az erdélyi fiókszervezet, *Viața de partid* (rubrică): ședința de partid a filialei Transilvania,
- *Telex*: kis színesek külföldről. *Telex din străinătate*: știri mondiale pe scurt,
- A X Kongresszus várható eredményei az iparban, Realizările așteptate ale Congresului al X-lea în industrie,
- *Szép hazánk tájai*: a régi aradi iskolákról, Pe meleagurile noastre: relatare despre școlile vechi din Arad,
- *Kár mindenképpen*: jegyzet egy „megvalósításról”, ami nem működik (körfűrész): „Szerettem volna működésben látni az üres gépeket. Sajnos nem láthattam, kár, mindenképpen kár.”, Păcat, de tot: notă despre încercarea ziaristului, de a vedea în funcțiune drujbele, deoarece ele nu erau în folosință, lemnele fiind tăiate cu toporul. „Am vrut să văd în funcțiune drujbele, dar nu am reușit. Păcat, păcat de tot.”
- *Tanulság 2000 lejért*: a Metalica egykori dolgozója bepereli a gyárat, mert az rosszul számolta ki a nyugdíját, megnyeri a pert. Învățătură pentru 2000 de lei: un pensionar de boală dă în judecată fabrica Metalica, care nu i-a calculat corect pensia. Procesul este câștigat.

Crișana

- Materiale de congres

július 3 - 3 iulie**1. oldal – pagina 1****Fáklya**

- Nicolae Ceaușescu gyárlátogatáson, vizita lui Nicolae Ceaușescu în fabrici,
- A X. Kongresszus dokumentumai, documente de congres,
- A Bihar megyei mezőgazdaság eredményei számokban, realizările agriculturii județului Bihor, cifre.

Crișana

- Vizita lui Nicolae Ceaușescu în fabrici,
- Documente de congres,
- Procesul continuu în ocrotirea sănătății publice.

2. oldal – pagina a 2-a**Fáklya:**

- Műsor, apróhirdetés, gyászjelentés, orvosi tanácsok, program, mica publicitate, decese, sfaturi medicale,
- *A Korunk és az Igaz Szó* tartalomjegyzéke, cuprinsul revistelor culturale *Korunk* și *Igaz Szó*,
- *Tudja, hogy mire vállalkozott*: négy, négy román és egy magyar friss egyetemi diplomással, akik nemsokára a vidéki tanügyben helyezkednek el: „Nem menekülök a falutól, de ha tehetném, menekülnék.”, „Amíg falun leszek, igyekszem komoly alapot teremteni a sportnak.”, „A régi munkahelyemen sok kellemetlenségem volt”. Știe la ce s-a angajat: interviuri cu absolvenții facultăților, care se vor angaja în învățământul rural. (patru români și un maghiar):
- „Nu fug de la sat, dar dacă aș avea ocazia, aș fugi.” „În perioada mea de angajare, încerc construirea unei baze întemeiate pentru sportul local.” „Am avut probleme la primul meu loc de muncă.”

Crișana:

- Programe, mica publicitate etc.
- *Familia* – cuprins,
- Recital Nicolae Labiș,
- *Poșta juridică*,
- *Pentru posesorii de Dacia 1100*: mecanici auto specializați,
- *Știri despre industrie*.

3. oldal – pagina a 3-a**Fáklya:**

- A Kongresszus dokumentumai, materiale de congres,
- NC látogatása Konstancán, vizita lui Nicolae Ceaușescu la Constanța,
- Az MGT SZ-ek gondjai és megvalósításai, CAP-urille, probleme și realizări,
- Az ipar megvalósításai a két (IX és X) Kongresszus között eltelt időben, realizări industriale între perioada celor două congrese (IX și X).

Crișana: materiale identice

július 4 - 4 iulie**1. oldal – pagina 1****Fáklya:**

- A Kongresszus dokumentumai, materiale de congres,
- A helyi gazdaság hírei, štiri despre economia locală,
- A helyi gazdaság hírei kommentárral, štiri despre agricultura locală, ton critic: "Elkönyvetük a tény: a gazdaságban is kevés a munkaerő. Ám úgy véljük, azt a keveset, ami van, jobban ki kellene használni. Akaratlanul célzott erre egyik termelőszövetkezeti tag is, amikor a székház előtti kis placcon a régi nehéz időről beszélt: hajnalban háromkor keltek, éjszakába nyúlóan dolgoztak. Most van mindenkinek betevő falatja, pedig egyszerűre kelnek a napsugarakkal. Itt lenne tennivalója a vezetőségnek: megértetni a tagsággal, korábban álljon munkába, este ne siessen haza, hiszen saját kenyérének előállításán dolgozik." „Am înregistrat faptul: e lipsă de forță de muncă și în economie. Dar totuși, credem că acel efectiv, puțin, cît există, ar trebui folosit mai eficient. Fapt subliniat involuntar de un membru CAP, care a evocat timpurile grele stînd în piețeta din fața sediului: atunci se treziseră la trei noaptea și lucraseră pînă seara târziu. Acum fiecare are bucata lui de piine, deși se trezesc împreună cu răsăritul soarelui. Aici ar avea ceva de făcut conducerea: ar trebui făcut de înțeles membrilor CAP să înceapă munca mai devreme și să nu se grăbească acasă, deoarece lucrează la producția propriei sale piini."

Crișana:

- Materiale de congres,
- Pentru recolta 1969,
- Serbare în Poiana Mailor, la Pocioveliște, în cinstea a 25-a aniversare a patriei,
- Arta: colecții pentru expoziții,
- Anchetă: „realizări” pe șantier: ce va fi pe acest șantier în 10 ani.

2. oldal – pagina a 2-a**Fáklya:**

- *Krónika*: nem seprík a Nagyposta előtti járdát, az előtte vezető út pedig tele kerékpárossal, akik akadályozzák a gyalogosforgalmat. Cronică: nu se mătură trotuarul în fața poștei mari, aleea este plină de bicicliști, care astfel blochează traseele de pietoni,
- Sport, műsor, apróhirdetés, sport, programe, mica publicitate,
- Hír a Kolozsvári Rádióról, amely a Nagyváradai Állami Színház egyik operettjének felvételére készül, štire despre postul de radio Cluj, care pregătește înregistrarea unui spectacol de operetă de la secția maghiară a Teatrului de Stat,
- Interjú egy bukaresti építésszel, interviu cu un arhitect bucureștean.

Crișana:

- Sport, programe, mica publicitate,
- Concert Hilaria: cântece populare bihorene în Beiuș,
- Expoziție Marosi Adalbert la Beiuș,
- Controlul obștească: „rezolvările” problemelor în întreprinderi.

3. oldal – pagina a 3-a**Fáklya:**

- Befőzési tanácsadó, sfaturi pentru gospodine,
- Káros a dohányzás, despre efectele nocive ale fumatului,

- Állatorvosi asszisztent keresnek Anton, de közben leírják a falut is, anunț de căutare a unui zootehnician la Ant, prilej cu care va fi descrisă și localitatea,
- Öngyilkos lesz egy lány, mert nem sikerül a felvételije, despre sinuciderea unei tinere, care nu a reușit la admitere.

július 5 – 5 iulie

1. oldal – pagina 1

Fáklya:

- Bălcescu emlékünnepe: program, comemorare Bălcescu, program,
- Kongresszus, materiale de congres,
- Aratási riport, reportaj despre seceriș,
- Keszéi óvoda, grădina din localitatea Cheșereu,
- Ipari hírek, știri despre industrie,
- Tengerparti tudósítás: milyen Mamaian nyaralni, reportaj din Mamaia: ce condiții îi așteaptă pe turiști.

Crișana

- Materiale de congres,
- Material despre apa potabilă: alimentarea orașului cu apă potabilă, în cifre.

2. oldal – pagina a 2-a

Fáklya: folytatások, continuarea materialelor din pagina 1.

Crișana

- Măsuri de protecție în campania de recoltare,
- Știri pe scurt: modele noi, ansambluri folclorice peste hotare,
- Sesiunea Bălcescu: program,
- Casa pionierilor: program de vacanță,
- Cum se fac modele de pantofi noi,
- Pionieri în excursie.

3. oldal – pagina a 3-a

Crișana

- Magazin: știri interesante, articole despre actori străini și români.

Fáklya

- Hétvége: új kutatási terület a modern ideggyógyászatban, rubricile de sfârșit de săptămână: noua arie de cercetare în neurologia modernă,
- Könyv a fűtőanyag-fehasználásról, prezentare de carte despre folosirea materialelor combustibile,
- Cikk a gépjárművezetésről, articol despre condus automobile,
- Cikk a Kodak-Pathé féle új filmről, articol despre noul film produs de firmele Kodak și Pathé,
- Van Dyck Kleopátra c. festményének elemzése, analiza pânzei lui Van Dyck cu titlul Cleopatra.

július 6 – 6 iulie

1. oldal – pagina 1

Fáklya

- *Szénakészítés Bánffyhunyadon*, prepararea fânului în Huedin,
- Pártkongresszus, materiale de congres,
- Kihelyezik az egyetemi végzeteket (számok), repartizarea absolvenților de facultate, în cifre.

Crișana

- Materiale de congres,
- Experiențe în strânsul furajelor: de ce la Huedin se poate și în Bihor nu?,
- Omagiu Bălcescu.

2. oldal – pagina a 2-a

Fáklya

- *Krónika*: az udvariatlan autóvezetőről, apróhirdetés, Cronica: despre șoferul nepoliticos, mica publicitate,
- *Román bútorok a nemzetközi vásáron*, mobilă românească la târgurile internaționale,
- Folklóreggyüttes (román és magyar) műsora, spectacolul unui ansamblu folcloric (cu dansuri românești și ungurești în program),
- Tűzvédelem, protecția muncii,
- Viccek, umor.

Crișana

- materiale de congres, sport.

3. oldal – pagina a 3-a

Fáklya

- A szalontai Arany János Irodalmi Kör, Cercul Literar Arany János din Salonta,
- Haladó néphagyomány: táncdalokat énekelnek a disznótoron, situația culturii populare: se cântă cântece de muzică ușoară la tăiatul porcului,
- Egy 16 éven felülieknek szóló film leírása, prezentarea unui film interzis tinerilor sub 16 de ani.

Crișana

- Oradea pe coordonatele industrializării: realizările industriei locale.

Anexa 2

Tabel despre frecvența și tipologia intervențiilor efectuate în cele două cotidiene locale în anul 1968

	Cotidian	Sesizare mecanică	Sesizare importantă	Datele lipsă	Minoritar	Partid	Social	Istoric	Granițe
1968	Crișana	28	11	11	2	2	4	3	0
	Fáklya	27	16	7	3	2	3	4	4

BIBLOGRAFIE

Literatură primară:

Arhivele Naționale ale României: fond CPT, dosarele din anii 1966-1970.

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor, fond DGPT, dosarele din anii 1966-1977.

Cotidienele *Crișana* și *Fáklya*, colecția 1967, 1968, 1969, pentru Anexa 1 numerele 1-6 iulie, 1969.

Literatură secundară:

***

1965 Congresul al IX-lea al PCR. Editura Politică, București.

CSEKE, Péter

2005 Limitarea libertății presei minorităților (1919-1989). Studiu istoric și analiză tipologică a cenzurii. In: Petcu, Marian (ed.): *Cenzura în spațiul cultural românesc*. Comunicare.ro, București, 309-329.

DOMOKOS, Géza

2004 *Apályban. Napló 1988 [În reflux. Jurnal 1988]*. Pallas Akadémia, Csíkszereda.

GÁLL, Ernő

1995 *Számvetés. 27 év a Korunk szerkesztőségében [Socoteală. 27 de ani în redacția revistei Korunk]* Kom-Press, Cluj-Napoca.

GÁLL, Ernő

2003 *Napló I. 1977-1990 [Jurnal 1977-1990, vol. I]* Polis, Cluj-Napoca.

GYÖRFFY, Gábor

2009 *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában. A romániai magyar nyilvánosság korlátozása a kommunista diktatúra időszakában [Cenzură și propagandă în România comunistă. Limitarea sferei publice maghiare din România în timpul dictaturii comuniste]* Kom-Press, Cluj-Napoca.

KLIGMAN, Gail

1998 *The Politics of Duplicity. Controlling Reproduction in Ceaușescu's Romania*, Berkeley University Press, Berkeley and Los Angeles.

KISS, Ágnes

2008 *The Witch's Brew of Censorship Coordination and Control within the Censorship System*. Manuscript.

LÁZOK, Klára

2009 *Cartea tipărită și cenzura în România anilor 1950-1960*. In: Olti Ágoston – Gidó Attila (eds.): *Minoritatea maghiară în perioada comunistă*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Editura Kriterion, Cluj-Napoca.

MALIȚA, Liviu ed.

2006 *Cenzura în teatru. Documente. 1948 – 1989* Efes, Cluj.

MARINO, Adrian

2000 *Cenzura în România. Schiță istorică*. Editura Aius.

LEFTWITCH – CURRY, Jane

1980 *Communication in Poland: the System of Censorship. Working Paper, A RAND NOTE: The Media and Intra Elites.* SSEES, London.

PETCU, Marian

1999 *Putere și cultură. O istorie a cenzurii*, Polirom. București.

PETCU, Marian coord.

2005 *Cenzura în spațiul cultural românesc*, Comunicare.ro, București.

VIANU, Lidia

1998 *Censorship in Romania*. CEU Press, Budapest.

ZAINEA, Ion

2005 *Cenzură, cenzozi și cenzozați. Din activitatea colectivului DGPT din Oradea (1966-1977)*, In: Petcu, Marian (ed.): *Cenzura în spațiul cultural românesc*, Comunicare.ro, București, 209-247.

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

A NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și în coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

■ Scop și activități de bază

Studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studiarea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;

Dinamica etno-demografică a minorităților din România;

Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;

Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;

Patrimoniul cultural instituțional al minorităților din România;

Patternuri ale segregării etnice;

Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;

Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare.

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;

Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;

Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);

Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;

The institutional cultural heritage of minorities in Romania;

Ethnic segregation patterns;

Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;

Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézménypolitikai elemzések;

A romániai kisebbségek népességedemográfiai jellemzői;

Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);

Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;

A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;

Az etnikai szegregáció modelljei;

A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;

Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.

A apărut/Previous issues/Megjelent:

■ Nr. 1

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése.*

■ Nr. 3

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007*

■ Nr. 4

Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Nr. 5

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6

Toma Stefánia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7

Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8

Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9

Rudolf Gräf: *Palatele țigănești. Arhitectură și cultură*

■ Nr. 10

Tóodor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperete analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11

Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections.*

Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008

■ Nr. 12

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés.*

Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Anchetă sociologică despre starea socială și așteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative

■ Nr. 13

Yaron Matras: *Viitorul limbii Romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14

Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15

Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

■ Nr. 16

Mohácsék Magdolna: *Analiza finanțării alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17

Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18

Kozák Gyula: *Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance*

■ Nr. 19

Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digu-lui”, Orăștie, județul Hunedoara*

- Nr. 20
Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România*
The political representation of national minorities in Romania
- Nr. 21
Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova*
Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages
- Nr. 22
Sergiu Constantin: *Tirolul de Sud – un model de autonomie și conviețuire?*
- Nr. 23
Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989*
The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca after 1989
- Nr. 24
Peti Lehel: *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca – în contextul interferențelor religioase și etnice*
The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences
- Nr. 25
Könczei Csongor: *De la Kodoba la Codoba. Despre schimbarea identității etnice secundare într-o familie de muzicanți romi dintr-un sat din Câmpia Transilvaniei*
Hogyan letta Kodobákból Codoba? „Másodlagos” identitásváltások egy mezőségi cigánymuzsikus családnál
- Nr. 26
Marius Lazăr: *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor de identitare discursive în România*
- Nr. 27
Horváth István (coord.) – Veress Ilka – Vitos Katalin: *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megyeszintű intézményeiben*
Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita
- Nr. 28
Sarău Gheorghe: *Bibliografie selectivă privind rromii (1990 - 2009)*
- Nr. 29
Livia Popescu, Cristina Raț, Adina Rebeleanu: *„Nu se face discriminare!”...doar accesul este inegal. Dificultăți în utilizarea serviciilor de sănătate de către populația romă din România/ „No discrimination!” Just unequal access... Barriers in the use of health-care services among the Romanian Roma*
- Nr. 30
Kiss Tamás – Veress Ilka: *Minorități din România: dinamici demografice și identitare*
- Nr. 31
Sólyom Zsuzsa: *Ancheta sociologică – Coeziune socială și climat interetnic în România, octombrie – noiembrie 2008*
- Nr. 32
Könczei Csongor: *Művészeti szakoktatás avagy műkedvelő hagyományörzés? Helyzetkép a romániai magyar iskolai néptáncoktatásról*
- Nr. 33
Veress Ilka: *Strategiile de reproducere culturală ale minorității armenie din România*
- Nr. 34
Kiss Dénes: *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*
- Nr. 35
Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagykároly és Nagyvárad zsidó túlélői. A Zsidó Világkongresszus 1946-os észak-erdélyi felmérése*
The surviving Jewish inhabitants of Cluj, Carei and Oradea. The survey of the World Jewish Congress in 1946
- Nr. 36
Marin Timeea Elena: *„We are Gypsies, not Roma”. Ethnic Identity Constructions and Ethnic Stereotypes – an example from a Gypsy Community in Central Romania*
- Nr. 37
Kiss Dénes: *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009 - 2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*

■ Nr. 38

Lazăr Andreea: *O cartografiere a concepțiilor „populare” despre apartenența națională în statele membre ale Uniunii Europene*

■ Nr. 39

Gidó Attila: *School Market and the Educational Institutions in Transylvania, Partium and Banat between 1919 and 1948*

■ Nr. 40

Horváth István: *Romania and Moldova, Migration mid-19th Century to Present, with Special Focus on Minorities Migration/Migrația din România și Republica Moldova de la mijlocul secolului XIX până în prezent, cu accent pe migrația minorităților*

■ Nr. 41

Plainer Zsuzsa: *WHAT TO GIVE IN RETURN? Suspicion in a Roma shantytown from Romania*

■ Nr. 42

Sorbán Angella: *Kisebbség – társadalomszerkezet – kétnyelvűség*

■ Nr. 43

Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011 Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés*